

Van De Koning, Het Hert en het gerechtshuis: Odijkse herbergen rond 1700

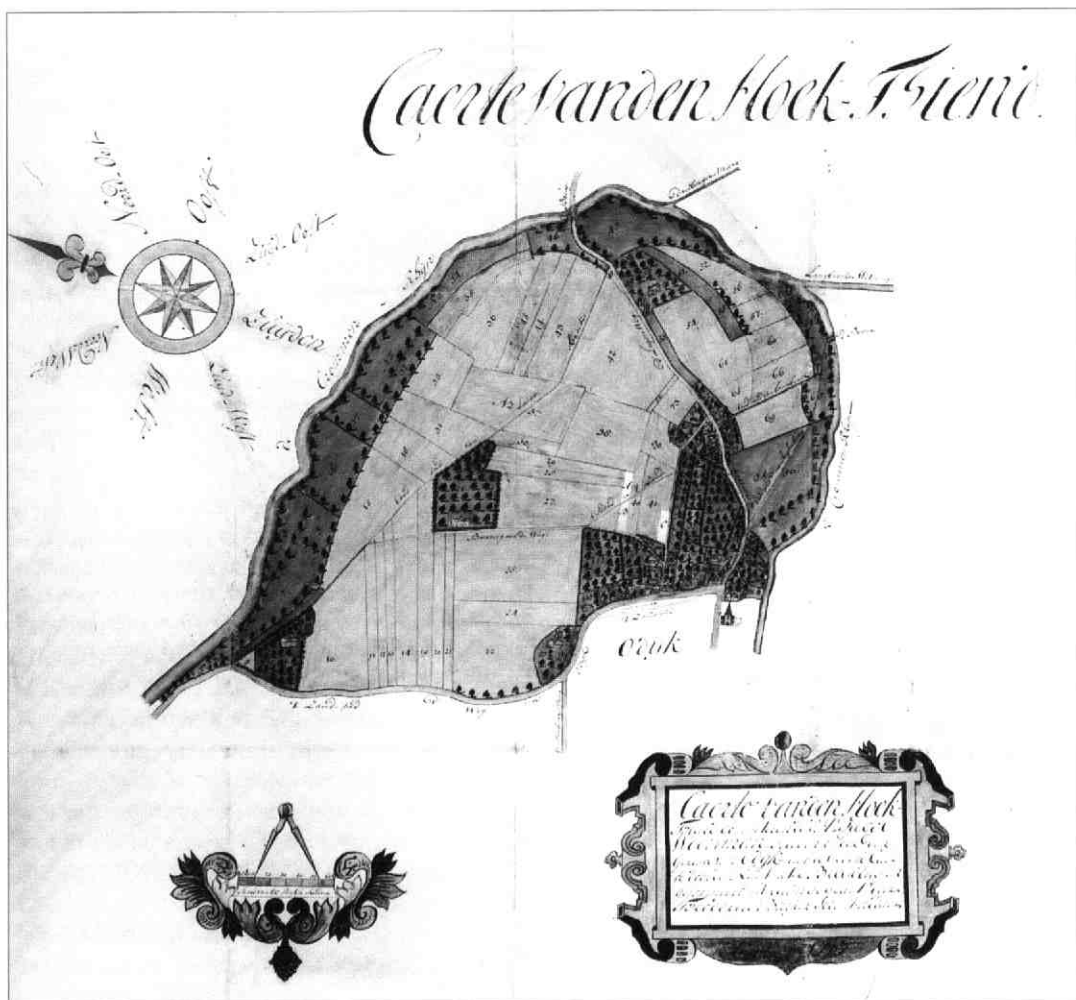
Raymond Uppelschoten

In Odijk was men waarschijnlijk verrukt over de kroning van onze stadhouder Willem III tot koning van Engeland in 1689. Net als in omliggende plaatsen werd de majesteit in Odijk geëerd in de naam van een herberg. Het onderzoek naar deze onbekende herberg zette mijn ideeën over de Odijkse herbergen danig op z'n kop. Het bracht mij ook bij een vrij onbekende familie Van Marlen die in de

zeventiende en achttiende eeuw een zeker aanzien genoot in het dorp. En het plaatste de bestaande opvattingen over het Odijkse gerechtshuis in een ander daglicht. Kortom, het vroeg om een reconstructie¹.

Aanleiding

In 1717 tekende schout Theodorus Backer een kaart van de Hoektiend van Odijk. Deze

De kaart van de Hoektiend door Theodorus Backer uit 1717 met De Koning van Engeland op het kruispunt Boomgaardweg-Meent en Het Hert/Zwaan/Wapen op het kruispunt Meent-Zeisterweg (HUA, HGO, VA 1363)

tiend omvatte het dorp tussen de Kromme Rijn en de oude Herenweg. Dat is nu ruwweg het gedeelte van het huidige dorp Odijk tussen de Kromme Rijn en een denkbeeldige grens via de Schoudermantel, Vork en Meent naar de vroegere basisschool De Beurthonk. In de blaaftaard (legger) bij deze kaart wordt perceel 103 (hoek Meent-Boomgaardweg) door de schout omschreven als 'hofstede en boomgaard, zijnde een herberg'. Eigenares van de grond was de kerk van Odijk, van het 'getimmer en gepoot' (dus de herberg en boomgaard) was dat de weduwe van Cornelis Claesz. van Marlen². Deze herberg was mij onbekend. Ik beschouwde Het Wapen van Odijk (vanouds De Swane) als de enige dorpsherberg. Een artikel van Hettie Krol uit 1996 in dit blad geeft aan dat die mening nog steeds de meest gangbare is en dat, voor zover bekend, de dorpsherberg tot in de twintigste eeuw geen officiële naam bezat³. Hoe zat dat dus met deze en andere Odijkse herbergen?

Herbergen

Voor meer informatie over de onbekende herberg van de weduwe Van Marlen onderzocht ik de archieven van Odijk. Dit is een behoorlijke uitdaging omdat deze terecht als erg fragmentarisch worden beschouwd. Maar wat bleek? In de beperkte archiefbronnen van en over Odijk wordt op verschillende plaatsen gesproken over herbergen en herbergiers, die geen relatie hebben met De Swane ofwel het Wapen van Odijk. Er waren verschillende aanwijzingen dat in Odijk meer herbergen zijn geweest dan die ene bekende dorpsherberg. Toen alle relevante archiefgegevens waren vergeleken, bleek dat deze in de volgende drie categorieën kunnen worden verdeeld:

- De herberg van de weduwe Van Marlen die in 1717 door Theodorus Backer wordt genoemd in de blaaftaard van de Hoektiend.
- De herberg die later Het Wapen van Odijk zou worden.
- Het herbergierschap van Cornelis Paulusz., een lid van de familie Van Marlen.

Ik bespreek de bronnen van deze verschillende herberg-gegevens hieronder, met als doel een reconstructie van de herbergen in Odijk rond 1700.

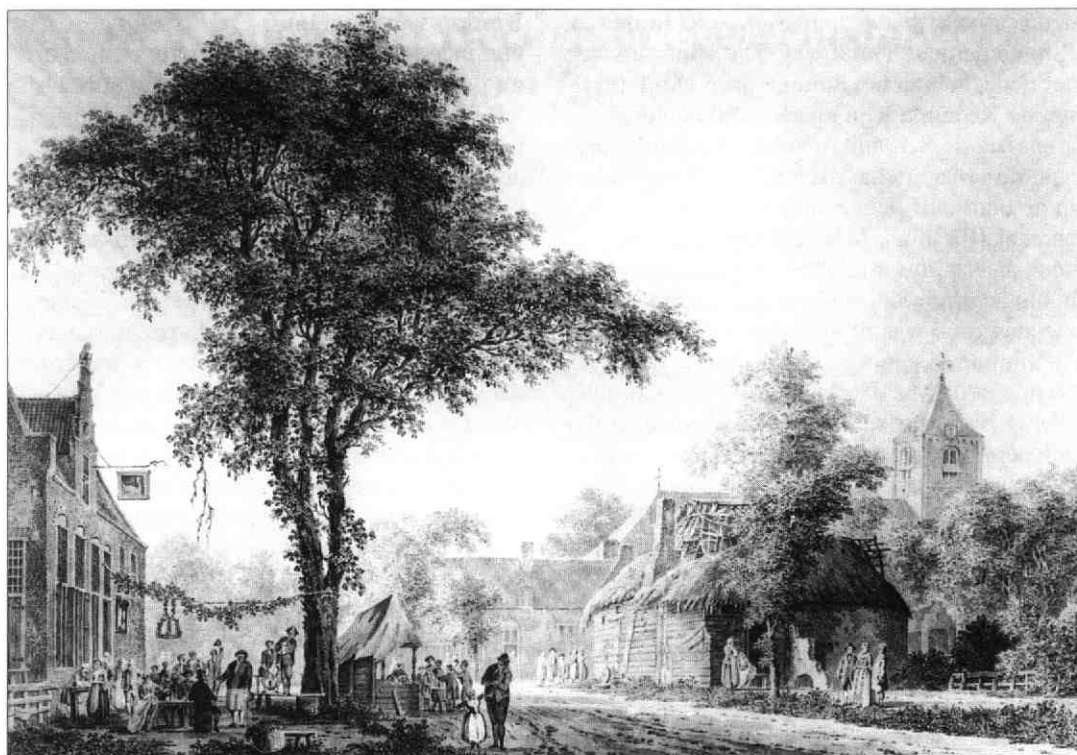
Koning van Engeland

Om meer te weten te komen over de herberg uit de blaaftaard van 1717, onderzocht ik allereerst het bezit van de familie Van Marlen in Odijk. Hiervoor moeten we terecht in de archieven van de Hervormde Kerk van Odijk. Deze kerk bezat na de schenking in 1556 door Maria van Boeckhout, vrouwe van Beverweerd, vrijwel alle percelen grenzend aan de huidige Meent. In de bewaard gebleven pachtboekhouding zijn de pachters van deze kerkgronden vanaf 1627 voor een groot deel terug te vinden⁴. Om de geschiedenis van de onbekende herberg te reconstrueren werkte ik jaar voor jaar terug in de pachtregisters. Voor het overzicht presenteer ik de gegevens hier chronologisch, beginnend bij de oudste relevante informatie.

Vanaf 1657 betaalt Claes Pauwelse van Maerlen, timmerman en kerkmeester te Odijk, pacht voor een perceel kerkegrond, hoewel het niet duidelijk is om welk perceel het gaat. Is dit wellicht de herberg op de hoek Boomgaardweg-Meent uit de blaaftaard? Het perceel blijkt als een rode draad door de familie te lopen. De pachters van de grond (doorgaans de eigenaren van de bebouwing) zijn als volgt te vinden in, of te herleiden uit het archief van de Hervormde Kerk:

Jaren	Naam
1657-1662	Claes Pauwels
1663-1669	Weduwe Claes Pouwels
1670-1706	Paulus Claesz. van Maerlen
1707-1725	Reijertje Claes, weduwe Paulus Claesz. van Marlen
1717	Weduwe Cornelis Claesz. van Marlen
1726-1731	Claes Cornelisz. van Marlen en Claes Paulusz. van Marlen

Met name de vermelding van de weduwe van Cornelis Claesz. van Marlen maakt de zaak complex, want zij wordt in 1717 genoemd als eigenares, terwijl Reijertje Claes, de weduwe van Paulus Claesz. van Marlen, pacht betaalt. Het lijkt erop dat we hier te maken hebben met een gedeeld eigendom, maar in geen enkel archief is hierover iets terug te vinden. Wel is bekend dat Paulus met zijn broers Willem en Cornelis in 1677 een over-

Gezicht op Odijk met links herberg De Swane en in het midden de herberg van Cornelis Paulusz. van Marlen. Ingekleurde pentekening door Paul van Liender uit 1763 (HUA, TA 931, VA 295)

eenkomst sluit over het eigendom van de hofstede. Hiervan is de inhoud echter niet bekend en het leek even of rondom deze herberg de fragmentarische Odijkse archieven ons parten zouden gaan spelen. Wellicht werd in 1677 iets afgesproken over het erfgoed van de broers Paulus, Willem en Cornelis Claesz. als deze zouden komen te overlijden. Mogelijk ook is de vermelding van de weduwe een fout en bedoelt de schout eigenlijk de weduwe van Paulus Claesz. van Marlen (hoewel zo iets in de zeer nauwkeurige boekhouding van Theodorus Backer niet aannemelijk lijkt). Maar, zoals aangegeven, daarvan is jammer genoeg niets bekend⁴.

Als de pachtgegevens van de hofstede worden gecombineerd met de informatie uit notariële aktes, blijkt de herberg uit de blaffaard al snel een naam te krijgen. In een notariële akte van huwelijksvoorwaarden uit 1726 van Claas Cornelisz. van Maarle en zijn toekomstige vrouw Maria van Arp staat het volgende: '1/2 part in huysinge erve en boomgaartje - aanbreng bruidegom - de Ko-

ning van Engeland. Een herberg dus met de mooie naam De Koning van Engeland. Claas wordt geassisteerd door zijn vader, Cornelis Paulusse, een zoon van Paulus Claesz. Hoewel de herberg in de akte niet als zodanig wordt genoemd, blijft deze als herberg dienst doen tot ten minste 1731. Dat jaar verkopen Claas en Hendrik Paulusse van Marle en de ons bekende Claas Cornelisse van Marle aan Ernst Voskuil namelijk 'huijsinge, zijnde een herberg, staande op 160 roeden land, meest boomgaard, waaruit jaarlijks aan de kerke van Odijk aan pacht betaalt voor den grond ene gulden en achttien stuivers'. Zo blijkt dat we in de periode na de dood van Reijertje Claesse, de weduwe van Paulus Claesz. van Marlen, te maken hebben met een gedeeld eigendom van de zonen van Paulus: Cornelis (later deels overgedaan aan zijn zoon Claes), Claes en Hendrik. De belendingen benoemen precies de ligging van de herberg: westwaarts de Heereweg (huidige Meent) en noordwaarts de Binnenweg (Boomgaardweg). Het betreft hier dus inder-

daad het perceel op de hoek Meent-Boomgaardweg, het perceel 103 uit de blaffaard van 1717. Zelfs de vermelde pacht van één gulden en achttien stuivers klopt met het bedrag dat al vanaf 1659 door de verschillende leden van de familie Van Marlen is betaald. Met andere woorden: op het perceel dat de familie van Marlen van 1657 tot 1731 bezit, heeft de timmerwerkplaats van Claes Pauwels zich ontwikkeld tot de herberg De Koning van Engeland!

Hert, Zwaan of Wapen?

Het Wapen van Odijk geldt vanouds als de dorpsherberg van Odijk. De (oudere) naam De Swane is een reconstructie op basis van enkele achttiende-eeuwse afbeeldingen. De herberg is te zien op drie topografische prenten uit 1750, 1753 en 1763. Deze pentekeningen zijn vrijwel identiek, dus wellicht zijn de afbeeldingen uit 1753 en 1763 kopieën van die van 1750. Op de tekeningen staat de herberg met een uithangbord van een zwaan, overigens een veel voorkomend uithangbord van herbergen. De Swane wordt pas met name genoemd in een rijmpje op een veel jongere historiserende afbeelding uit 1968 van een vergadering in het gerechtshuis⁷.

Hoe was de situatie rondom deze herberg nu circa 1700? Het pand staat op grond van de kerk en dankzij de pachtregisters is de vroegere situatie weer goed te reconstrueren. Ook hier betekende dat terugwerken in de registers vanaf de bekende eigenaar van 1717, Gerrit Vulto, wat de volgende reeks pachters oplevert:

Jaren	Naam
Tot 1662	Heer van Rijsenburg
1662-1677	Peter Jacobsz. van Driebergen
1677-1688	Gerrit Brouwer en diens weduwe
1688-1693	Elisabeth Schuijt, joffer Wijckersloot
1693-1694	Cornelis Jansz.
1694-1705	Peter van Bommel
1707-1718	Willemina van Bommel, getrouwd met Gerrit Jansz. Vulto
1719- ...	Willemina van Bommel, wed. van Vulto

Als we de uitvoerige beschrijvingen van dit perceel betrekken bij de reeks pachters, ontstaat een goed beeld van de ontwikkeling van de herberg op de hoek Meent-Zeisterweg. Deze bestaat al in 1662, als Peter Jacobsz. van Driebergen het huis 'daer het sittend hert uithangt' koopt van de heer van Rijsenburg. In die periode is de herberg ook het gerechtshuis, want schout en schepenen vergaderen er in 1672. Vanaf 1677 is Gerrit Brouwer eigenaar en pachter van het perceel. In 1685 betaalt hij voor een aantal andere percelen van de kerk, terwijl 'de grontpacht van 't hert nogh open staet'. In 1688 (na een hiaat in de gegevens van enkele jaren) pacht joffer Wijckersloot (Elisabeth Schuijt, dan weduwe van Cornelis van Wijckersloot) de grond van 't huijs in 't hert'. Zij betaalt tevens 'de noch openstaende pachten van 't huys in 't hert bij Gerrit Brouwer verschuldigd sijnde 1686'. Tot 1693 pacht zij als joffer Wijckersloot het huis met steeds de naam 't Hert voor een bedrag van 2 guldens, 14 stuivers en 8 penningen. Van 1695 tot 1705 wordt het perceel voor dezelfde prijs gepacht door Peter van Bommel, maar nu met de omschrijving 't huijs ofte herberge het hert' of 'daer 't hert uijthangt'. In die periode hebben we dus duidelijk met een herberg te maken die de naam Het Hert draagt. Vanaf 1707 betaalt Gerrit Jansz. Vulto (getrouwd met Peter van Bommels dochter Willemina) voor 'sijn hofstede' of 'sijn huijs' hetzelfde bedrag aan grondpacht. In de blaffaard van 1717 wordt Gerrit Vulto genoemd als eigenaar van de opstallen van 'hofstedeken en boomgaertje, zijnde tegenwoordig het geregtshuijs'. Het huis is dan al vanaf 1707 in de archieven niet meer genoemd als herberg. Die aanduiding is in de blaffaard van 1717 heel expliciet alleen weggelegd voor De Koning van Engeland van de twee weduwen Van Marlen. Echter, in 1711 wordt Gerrit Vulto wel betaald voor 't geen bij hem is verteert' (gebruikt). Datzelfde vinden we terug in 1715, zodat we ervan uit kunnen gaan dat de herbergfunctie in ieder geval is gebleven. In 1723 brengt Willemina van Bommel, als weduwe van Gerrit Vulto, in haar huwelijk met Willem van de Velden, een 'huysinge en herberge' in. Hier vinden we dus pas weer een vermelding van het huis als her-

berg. Zij vestigt tevens in 1736, als weduwe van Willem van de Velden, een hypotheek op 'een huis en een herberg zijnde het gerechtshuis van Odijk'⁸. We komen de herberg tenslotte weer tegen als (waarschijnlijk) De Swane op de tekeningen van 1750, 1753 en 1763.

Derde herberg?

Maar zoals aan het begin van dit artikel geschreven, bleek in de archieven meer te vinden te zijn over de Odijkse herbergen. In 1699 betaalt de kerk aan 'herbergier' Cornelis van Maerlen 'de rekeningen bij schout, predicant en scheepenen' over de jaren 1693 tot en met 1696 en 'eyndelyck de wijn tot het heylich nachmael', tezamen zestien gulden en twaalf stuivers. Uit 1699 is een rekening bekend van schout en schepenen voor één gulden en twaalf stuivers 'voor het gelach' (het gebruik van spijzen en drank). In 1706 wordt aan dezelfde Cornelis Paulus van Marelen over 1702, 1703 en 1704 een totaal van maar liefst 102 guldens betaald. Ook Cornelis Paulusz. van Marlen, zoon van Paulus Claesz., was dus herbergier! Betekent dit dat er nog een onbekende herberg in Odijk was? Daarvoor moeten we wederom het eigendom van deze Van Marlen herleiden aan de hand van de pachten van de Hervormde Kerk. Vanaf 1698 pacht Cornelis van de kerk de grond van een hofstede. Vanaf 1708 pacht Gerrit Jansz. Vulto de grond die 'Cornelis Paulusz. van Marelen plagt te gebruiken'. De levering van bier en wijn aan de kerk, schout en schepenen wordt vanaf 1708 voortgezet door Reijertje Paulusse, een zuster van Cornelis. Hieruit kunnen we concluderen dat Cornelis herbergier-af is. Hij is wellicht gaan boeren, want in 1706 koopt hij ongeveer vijftien morgen land. Vanaf 1715 is Tibben Willemsz. van Schaik eigenaar van de hofstede van Cornelis Paulusz. van Marlen en Gerrit Vulto. Dankzij de kaart door Theodorus Backer uit 1717 van de kerkgronden is de hofstede precies te localiseren aan het kruispunt Herenweg-Odijkersteeg, tegenwoordig Meent-Zeisterweg, naast het Witte Kerkje. Dezelfde hofstede zien we ook terug op de achttiende-eeuwse tekeningen van het kruispunt, schuin tegenover De Swane⁹. Is hier dan een derde herberg gevestigd geweest?

Reconstructie

Om alle vragen te beantwoorden moeten we de verschillende gegevens over de Odijkse herbergen combineren om een goed beeld te krijgen van de situatie tussen 1695 en 1730. Allereerst De Koning van Engeland. Vanouds was het perceel op de hoek Boomgaardweg-Meent een timmerwerkplaats. Hier hadden vader en zoon Claes Pauwelse van Maerlen en Paulus Claesz. van Maerle hun werkplaats. In 1717 was de hofstede in ieder geval een herberg. De herberg heette toen waarschijnlijk al 'De Koning van Engeland' en was (waarschijnlijk) eigendom van de weduwen van zonen Paulus en Cornelis Claesz. van Marlen. In 1726 bezat kleinzoon Claes Cornelisz. van Marlen bij zijn huwelijk de helft van De Koning. De andere helft was in het bezit van zijn ooms Van Marlen. In 1731 werd de herberg verkocht aan Ernst Voskuil. Jammer genoeg weten we niet of hij of latere eigenaren op de plaats van De Koning een herberg hadden. Een aardig detail is wel dat het gebouw in 1745 eigendom wordt van Frans Vulto, een zoon van Willemina van Bommel en Gerrit Vulto en dus een telg uit de familie van eigenaren van herberg Het Hert/De Swane. Zou Frans de familietraditie hebben voortgezet in herberg De Koning van Engeland van de Van Marlens? Jammer genoeg is daarvan niets bekend. We vernemen pas weer iets van de werkzaamheden op de hoek Boomgaardweg/Meent als de dorpsmed Rijk Takken daar in 1793 een bestaande smederij koopt. Takken kocht de smederij van de weduwe van Jan de Groot die het pand in 1771 van de weduwe van Frans Vulto had gekocht. Wellicht bestond de herberg dus tot 1771¹⁰.

Dan over de dorpsherberg De Swane/Het Wapen van Odijk. Al voordat er sprake was van De Swane was de herberg op de hoek van de tegenwoordige Meent en Zeisterweg bekend als Het (zittend) Hert. Vanaf 1695 wordt hier in ieder geval in de archiefstukken letterlijk van een herberg gesproken, maar de herberg is zonder twijfel ouder en bestond waarschijnlijk al in de zestiende eeuw, als er sprake is van brouwers met eigendommen aan de Meent in Odijk. Heel opmerkelijk is dat dit gebouw, dat vanouds geldt als het gerechts-

huis van Odijk, in 1717 door schout Theodorus Backer wordt beschreven als zijnde 'tegenwoordig het gerechtshuis'. De schout zal deze toevoeging alleen hebben gebruikt als deze hofstede toen recentelijk gerechtshuis was geworden. Hieruit concludeer ik dat het gerechtshuis kort voor 1717 niet te vinden was in deze herberg. Ik vermoed dat de herberg pas in 1711 (weer) tot gerechtshuis is geworden, omdat vanaf dat jaar Gerrit Vulto meerdere jaren lang door de kerk- en gerechtsdienaren wordt betaald voor spijzen en dranken. Maar als het gerechtshuis niet altijd gevestigd is geweest in Het Wapen, waar bevond het zich dan wel?

Daarvoor moeten we tenslotte naar de herbergier uit 1699: Cornelis Paulusz. van Marlen. In dat jaar krijgt deze ten minste tweemaal betaald voor de levering van bier en wijn aan schout, schepenen en predikant, zelfs voor drank en eten 'op de pof' van enkele jaren eerder. De rekeningen lopen door tot en met 1707. Het lijkt waarschijnlijk dat schout en schepenen betaalden voor bier en wijn die zij nuttigden tijdens hun werkzaamheden in het gerechtshuis, zeker omdat uit dezelfde tijd geen rekeningen van hen bekend zijn bij andere herbergiers of brouwers. Rond 1700 weten we niets over de ligging van het Odijkse gerechtshuis. Het lijkt mij dan ook aannemelijk dat het gerechtshuis in ieder geval tot 1708 was gevestigd in de hofstede van Cornelis Paulusse van Marlen, schuin tegenover het latere gerechtshuis De Swane/Het Wapen van Odijk. Daarna kan het gerechtshuis ver-

plaatst zijn naar de herberg De Koning van Engeland, gezien de rekeningen die dan betaald worden aan Reijertje Paulusse (zuster van Cornelis) en later aan Reijertje Claes, de weduwe van Paulus Claesz. van Marlen en moeder van Cornelis en Reijertje. Tenslotte is het gerechtshuis verplaatst en gebleven in wat later Het Wapen van Odijk zou worden. Eén aspect hiervan moet ik nog bespreken. Ondanks alle zekerheden rond Cornelis Paulusz. van Marlens herbergierschap, is er geen zekerheid of hij in zijn hofstede ook daadwerkelijk een herberg had. Wellicht bewoonde Cornelis Paulusz. de hofstede op het kruispunt en was hij herbergier in De Koning van Engeland. Uit de tijd van Rijk Takken (eind achttiende eeuw) weten we dat op dat perceel meerdere (minstens twee) huizen stonden. Wellicht was de timmerwerkplaats van Paulus Claesz. van Marlen gevestigd op dezelfde plaats als de herberg van zijn zoon en is De Koning van Engeland dus een veel oudere herberg dan ik hier op basis van documenten kan aantonen. Erg logisch lijkt me dit echter niet, zeker niet als we rekening houden met het feit dat de hofstede van Cornelis Paulusz. op het kruispunt Meent-Zeisterweg later ruimte bood aan vier à vijf woningen. Hier heeft hij tot 1707 dus gemakkelijk kunnen wonen, een herberg houden en het gerecht onderdak bieden¹¹.

Samenvattend kan de informatie over de Odijkse herbergen en het gerechtshuis als volgt schematisch worden weergegeven:

Herberg	Ligging	Bestaan	
		Zeker	Vermoed
De Koning van Engeland	Boomgaardweg-Meent, latere smederij	1717-1731	1706-1771
Het Hert/De Swane	Meent-Zeisterweg, huidige Wapen van Odijk	<1705, 1723>	Voortdurend
Van Cornelis Paulusz. van Marlen	Meent-Zeisterweg, naast de Hervormde Kerk		1698-1706
Gerechtshuis	Bestaan		
		Zeker	Vermoed
De Koning van Engeland		1707-1715	
Het Hert/De Swane	1672, 1717>	<1693 en 1715>	
Bij Cornelis Paulusz. van Marlen		1693-1706	

Raymond Uppelschoten (1967) groeide op in Odijk. Hij werkt aan een publicatie over de geschiedenis van Odijk tot 1830 met het accent op landschap, bewoners en huis- en veldnamen. Hij woont in 's-Hertogenbosch.

Noten:

- 1 Met dank aan J. Harts en A.A.B. van Bommel voor de genealogische gegevens die zij in een vroeg stadium van dit onderzoek verstrekten.
- 2 Het Utrechts Archief (HUA), Hervormde Gemeente Odijk (HGO), 149 en 150.
- 3 Hettie Krol, 'De gerechts- en raadkamer van Odijk', in: *Het Kromme-Rijngebied*, 1996 (30-3), 76-81.
- 4 HUA, HGO, 128-131.
- 5 Overeenkomst 1677: HUA, HGO, 128 (folio's onge-nummerd). Willem Claasz.: Streekarchief Kromme-Rijngebied - Utrechtse Heuvelrug (SAKRUH), Dorps-gerechten (DG), 1590, fol. 80; Cornelis Claasz.: HUA, HGO, 149 en 150.
- 6 Huwelijkse voorwaarden 1726: HUA, Notariële Archieven (NA), U166a4, no. 8 (2 februari 1726); Verkoop 1731: HUA, NA, U173a3, no. 94 (23 maart 1731).
- 7 Er bestaan geen gerechtelijke, notariële of pachtgegevens met een vermelding van De Swane. Hoewel de periode tussen 1727 en 1811 nauwelijks gedocumenteerd is wat betreft Odijk, heb ik geen redenen om aan te nemen dat De Swane toen anders heette. Van die naam en vermelding ga ik in dit artikel dus gewoon uit. Topografische prenten: 1750 door J. de Beyer (Koninklijke Huisarchief te 's Gravenhage); 1753 door T.C. (Cornelis) Schutter (Koninklijke Huisarchief te 's Gravenhage); 1763 door Van Liender (HUA, TA 931); Naam De Swane: Aquarel van O.H. Kuyck uit 1968. De afbeelding is thans in privébezit bij een familie in Odijk. Zie de afdruk in C. Dekker, *Het begon met Vechten*. Odijk, 1976, 40 en in het in noot 3 genoemde artikel op p. 79.
- 8 Peter Jacobsz. van Driebergen 1662: SAKRUH, DG, 1590, fol. 12; Gerechtshuis 1672: Gemeente Bunnik, Gerecht Odijk, 1; Pachten en kerkrekeningen: HUA, HGO, 128-129; Eigendom joffer Wijckersloot: SAKRUH, DG, 1590, fol. 69 (9 juni 1687); Eigendom Van Bommel/Vulto: idem fol. 105 (20 oktober 1697 en 15 december 1707); Willemina van Bommel 1723: HUA, NA, U175a1, no. 31 (22 mei 1723); Hypotheek 1732: HUA, Familie Van Wijk, 4.
- 9 Pachten en kerkrekeningen: HUA, HGO, 1699/1 en 1706 in 128; 1699/2 in 148, fol. 67. Koop 15 morgen Cornelis Paulusz.: HUA, NA, U128a3, no. 46 (8 oktober 1706); Verkoop hofstede 1708: SAKRUH, DG, 1590, fol. 159 (31 januari 1708, kopie).
- 10 HUA: HGO, 42 (30 april 1793).
- 11 HUA: NA, U165a1, no. 131 (25 juni 1723).